

**STATIČNA IN DINAMIČNA KVANTIFIKACIJA MENJALNIH
ODNOSOV SEV S POSAMEZNIMI OBMOČJI V RAZDOBJU 1959—1973****0. Uvod**

Ko obravnavamo vprašanje vključevanja gospodarstev v mednarodno delitev dela, naletimo v praksi na nerešen problem ekvivalentne delitve koristi. Medtem ko velja po svetu enotno mnenje o tem, da prinaša specializacija korist slehernemu gospodarstvu, ki se racionalno vključuje v mednarodno delitev dela, pa ni enotnosti v tem, kdo si prisvaja večji delež skupno nastale koristi.

V svetovni delitvi dela tržnih gospodarstev je dolgo veljala ocena (n.p.r. od konca korejske krize 1954 do izbruha energetske krize v začetku sedamdesetih let), da si razviti prisvajajo večji delež koristi, ker izvažajo pretežno industrijske izdelke, manj razviti pa prelivajo vrednost, ker izvažajo pretežno surovine. Na svetovnem trgu pa so bile v tem času cene primarnih proizvodov relativno nizke in cene industrijskih proizvodov višjih stopenj predelave relativno visoke.

Socialistična skupnost vzhodnoevropskih socialističnih držav (SEV) je poskušala rešiti to vprašanje tako, da je izdelala lasten sistem medsebojnih cen. Te sicer temeljijo na svetovnih, toda očiščene so raznih konjunkturnih, monopolnih in drugih vplivov ter so fiksirane za določeno razdobje. Čeprav ni mogoče podvomiti o resničnih prizadevanjih celotne skupnosti za kar najbolj pravične in ekvivalentne (bratske) odnose v menjavi, pa je v praksi zelo težko dokazati, v koliki meri ji je to že uspelo. Zato je to vprašanje vedno znova predmet polemike, posebno med ekonomisti na Zahodu. Pojavlja se zlasti na liniji Sovjetska zveza — evropske članice, ker se v tej smeri pretaka pretežni del menjave, pa tudi, ker takšna polarizacija ustreza ekonomskemu in političnemu ravnotežju v integraciji.

Z našim prispevkom ne želimo ugotavljati dejanskega prelivanja v menjavi med udeleženci SEV. Želimo pa ugotoviti tendenco menjalnih odnosov v razdobju 1959—1973. Ker ima naša država v okviru SEV poseben status (status pridruženega člana, plačilni odnosi so pretežno bilateralni, kažejo pa se prizadevanja za globlje vključevanje v njihov večstranski plačilni sistem), nas zanima, kje leži naše mesto z vidika SEV, če ga ocenjujemo z razvojem menjalnih odnosov. Točneje, kako so se razvijali naši menjalni odnosi do SEV, če jih primerjamo z razvojem menjalnih odnosov zahodnih kapitalističnih držav do SEV.

To vprašanje smo poskušali analitično oceniti tako, da smo iz uradnih statističnih virov izbrali največji možni vzorec izvoznih in uvoznih artiklov, ki jih SEV hkrati menjuje z zahodnimi tržnimi gospodarstvi in z nami. Čeprav je vsak artikel posamezno izbran in prilagojen tako, da je cena kar najbolj primerljiva, ostaja še vedno nekaj okoliščin, ki utegnejo na koncu zmanjšati verjetnost zaključkov. Tako se v naših sklepih omejujemo v toliko, kolikor izhajajo ti iz velikosti vzorca, primerljivosti artiklov in iz pravičnih metodoloških premostitev pri sintetiziranju podatkov.

1. Dosedanje izkušnje raziskav vzhodnih in zahodnih avtorjev

Ko obravnavamo ceno kot centralno prvino menjalnih odnosov v integracijskem procesu SEV, je uvodoma potrebno poudariti, da ima njeno obravnavanje na Zahodu često drugačno izhodišče in drugačne cilje kakor na Vzhodu.

Na Vzhodu gre predvsem za cilj, da bi se preko cene zagotovilo takšno objektivno merilo vrednostnih razmerij, ki bi zagotavljalo ekvivalentne odnose, stimuliralo specializacijo, zmanjševalo razlike v razvitosti in stimuliralo razvoj tehnologije. Ker tega doslej še nobena metoda določanja cen ni povsem zagotovila, so se kvantitativne analize iz domene cen nanašale predvsem na poskuse preverjanja, v kolikšni meri je cena v preteklosti takšnim ciljem zadoščala. To z drugimi besedami pomeni — na preverjanje, ali so dejansko dosežene zunanjetrgovinske zone znotraj integracije ali izven nje v danem času ustrezale tistim instrumentalnim normam, ki so bile v določenem razdobju veljavne. Odstopanje prakse od instrumentalno postavljenih norm bi hkrati pomenilo razlog za nezadovoljivost veljavnega sistema cen.

Ena takih analiz je bila izdelana leta 1964 v Varni, ko so primerjali nivo cen intra-SEV v letu 1963 s poprečjem svetovnih cen v letih 1957/61.¹⁾ Ker so v tem času določali v SEV medsebojne pogodbene cene z bazo svetovnih poprečnih cen 1957/58, bi se morale oboje po pravilu ujemati. Po veljavni metodi bi se smele razlikovati le za polovične transportne stroške. Rezultat pa je pokazal, da so odstopanja mnogo večja in da se po skupinah artiklov razlikujejo.

Če znaša svetovno poprečje cen 1956—1961 1.000, znašajo odstopanja v SEV:

— v strojni industriji	1.259
— pri surovinah	1.154
— pri kmetijskih proizvodih	1.017

Tako je prišel madžarski ekonomist S. Ausch do zaključka, da kljub uradno multilateralno določenim fiksnim pogodbenim cenam, praksa od tega vendarle odstopa.²⁾

Kasneje je isti avtor izdelal podrobnejšo analizo, veljavno za širše območje SEV, in upošteval širši sestav blaga, toda z enakim ciljem. Ugotavljal je razmerje med izvoznimi cenami šestih evropskih članic in poprečjem svetovnih cen 1957—1961. Dobil je rezultate, pri katerih so bila odstopanja po skupinah proizvodov naslednja:

¹⁾ Primer navaja Paul Marer: *Postwar Pricing and Price Patterns in Socialist Foreign Trade*, Indiana University, 1972, str. 8. Povzel pa je po Sandor Ausch: *Theoretical Problems of Prices in Intra — CEMA Trade*, Közgazdasági Szemle, Budapest 1967, str. 86—87.

²⁾ V okviru madžarskega Centralnega statističnega zavoda v Budimpešti je izdelal anketo, na podlagi katere je dobil naslednje rezultate: Od vzorca 1.020 testiranih proizvodov, ki jih Madžarska izvažava v več kot eno državo, variira cena v 169 primerih za več kot 50%, v 293 primerih pa za več kot 25%. — P. Marer, navedeno delo, str. 14.

Panoga	Razmerje v %
— tekstilna industrija	1.41
— strojna industrija	1.39
— kemična industrija	1.27
— industrija gradbenega materiala	1.21
— črna metalurgija	1.15
— energetika	1.13
— barvna metalurgija	1.11
— kmetijstvo	1.06
— prehrabena industrija	1.00

Vir: Sandor Ausch, navedeno delo, str. 242—45; povzeto po Paul Marer, navedeno delo, stran 10.

Razen ugotovitve, da cene odstopajo od veljavnih norm in da so za to potrebne izboljšave v sistemu določanja cen, ni razvidno, da bi na Vzhodu na temelju dobljenih rezultatov sklepali na kakšne posebne ali nadaljnje zaključke.

Na Zahodu je že samo izhodišče vsakovrstnih kvantitativnih analiz v zvezi s ceno postavljeno drugače. Cena predstavlja pri tem samo sredstvo, preko katerega se ugotavljajo menjalni odnosi (terms of trade) med udeleženci, ti pa so predmet posebnega zanimanja.

Pri tem pa je zlasti zanimivo to, da je tudi na Zahodu izdelanih sorazmerno malo takih kvantitativnih analiz, ki bi menjalne odnose v SEV avtoritativno pojasnjevale. Tako so razlage menjalnih odnosov omejene predvsem na diskusije bolj ali manj avtoritativnih avtorjev, pri čemer se često sklicujejo na same podatke in rezultate raziskav vzhodnih avtorjev.

Tako je na pr. iz gornjih rezultatov (Ausch) možno sklepati, da bodo menjalni odnosi odvisni od same strukture zunanje trgovine, če predpostavljamo, da je svetovna cena objektivno merilo odnosov vrednosti. Gospodarstvo, ki bi izvažalo pretežno tekstil, stroje itd. (po rangu) in uvažalo pretežno prehrano, bi si tako zagotovilo maksimalni priliv. Gospodarstvo, ki bi imelo enako blagovno strukturo, toda v obratni smeri menjave, pa maksimalni odliv.

Sicer pa je vsa pozornost na Zahodu usmerjena na vprašanje, komu v prid gredo terms of trade v značilni menjavi SEV med SZ in evropskimi članicami. V tej bolj ali manj dokumentirani diskusiji (zlasti v ZDA) je zastopanih dvoje diametralno nasprotnih stališč.

Zastopniki prvega trdijo, da je v tej menjavi Sovjetska zveza vseskozi eksploatirala evropski Vzhod in da se to odraža v ustreznih terms of trade. To se je začelo po vojni in je trajalo tja do srede petdesetih let v taki obliki, da se da zelo nazorno prikazati v bilanci enostranskih transferov. Dandanes pa se to nadaljuje v obliki ustreznega odnosa cen. Dokaz za to naj bi bila današnja stopnja razvitosti SZ ali evropskega članstva, če ga

primerjamo z predvojnimi. Po tem mnenju nekdanja industrijsko najbolj razvita območja danes niso več obdržala tistega mesta v razvojni konstelaciji. Zlasti Češka in NDR dandanes da nista več enakovredni zahodnonemškemu razvoju, kakor sta bili pred vojno.

Zastopniki drugega mnenja se sklicujejo na strukturo menjave med obema območjema in iz nje sklepajo na neugodne terms of trade Sovjetske zveze s svojimi partnerji v integraciji. Tipična struktura menjave je ta, da dobavlja SZ članicam surovine, energijo ali skratka primarne proizvode; v zameno pa dobiva stroje, gotove izdelke ali skratka proizvode višjih stopenj predelave. To pa je konstelacija, ki velja kot tipična med razvitimi in nerazvitimi in za katero je itak splošno priznано, da prinaša prednosti razvitim. S tem, da je v cenah finalnih proizvodov opredmeteno delo višje kvalifikacijske strukture in da so tudi te cene po pravilu bolj odmaknjene (višje) od proizvodnih stroškov kakor pri primarnih proizvodih, je smer prelihanja vrednosti jasna. — Če je tudi SZ v partnerskih državah na začetku inicirala tako proizvodno strukturo, ki je temeljila na sovjetskih dobavah energije in surovin, zato, da bi povečala integriteto in zagotovila materialno odvisnost, ji to danes ne koristi več posebno. Nasprotno, ker tudi ves sistem cen temelji na svetovnih, prinaša ta odnos cen prednosti evropskim partnerjem, samo SZ pa obremenjuje.

Zaradi tako različnih stališč, prisotnih na istem območju, je tudi vsaka pomembnejša kvantifikacija, ki je izdelana na to temo, takoj deležna kritike ene ali druge strani. Isto se je zgodilo tudi z študijo, ki jo je izdelal Mendershausen³⁾, časovno pa dopolnil Kutt.

Zbral je sorazmerno velik vzorec primarnih proizvodov (cca 50% izvoza SZ znotraj SEV), ki jih SZ hkrati izvažata znotraj grupacije in izven nje na zahodna tržišča. Tako je izračunal odnos med sovjetskimi izvoznimi cenami v članstvu SEV in izvoznimi cenami v zahodno Evropo in dobil naslednje rezultate:

Leto	Mendershausen	— Kutt	Kenda
1955	120		—
1956	112		—
1957	108		—
1958	114		—
1959	129		130,2
1960	132		130,4
1961	137		133,3
1962	143		135,8
1963	152		138,8
1964	143		135,1
1965	134		131,9
1966	129		131,3

³⁾ Paul Marer, navedeno delo, stran 54.

Za primerjavo navajamo v drugem stolpcu rezultate naše analize. Podatki kažejo po nivoju izredno podobnost, po tendenci gibanja pa so identični.

S, tem, da je prikazal, za koliko višje ležijo sovjetske izvozne cene v integraciji iznad svetovnih, je posredno postavil trditev o prelivanju vrednosti. Trditev je opravičeno deležna dveh pripomb: Prvič gre za razliko med svetovnim trgom in tisto, ki jo SZ dosega na Zahodu. Zahodna Evropa je že sama zase zaprto tržišče; napram SZ pa je še posebej diskriminatorsna, zato je razumljivo, da dosega SZ na tem območju nižje cene od svetovnih. Drugič pa njegova analiza ni popolna, ker pojasnjuje samo eno plat medalje, tj. izvoz. Do prelivanja ne pride, če SZ znotraj regije tudi uvaža po toliko višjih cenah od zahodnoevropskih. Torej je za takšen dokaz nujno potrebno vključiti tudi nivo uvoznih cen. Šele če bi bil izpolnjen pogoj, da je:

$$\frac{\text{nivo izvoznih cen SZ znotraj SEV}}{\text{nivo izvoznih cen v zah. Evropo}} > \frac{\text{nivo uvoznih cen iz članstva SEV}}{\text{nivo uvoznih cen iz zah. Evrope}}$$

bi veljala ugotovitev, da članice SEV v menjavi s SZ prelivajo vrednost.

2. Opredelitev problema

Iz literature, korespondence ali iz neposrednih stikov z avtorji, ki se ukvarjajo s temi vprašanji⁴⁾, je možno povzeti, da ne obstoji dovolj temeljita študija, ki bi dajala prepričljiv odgovor na to vprašanje.

Pri naši analizi gre tako za poskus dodatno prispevati k tem raziskavam. Poleg nekaterih dognanj pa lahko po napornem delu ugotovimo predvsem spoznanje, da postanejo razumljive težave prejšnjih raziskovalcev in razlogi, zakaj so nekatera njihova dela ostala nedokončana.

Razumljivo postane tudi to, da je Mendershausen upošteval samo sovjetski izvoz in v analizo ni vključil tudi uvoza. Izvozni vzorec nam v primeru SZ zagotavlja sam razmeroma dobre rezultate, če zberemo dovolj velikega. Struktura vključuje mnogo izdelkov, ki se hkrati pojavljajo v izvozu na različna tržišča. Poleg tega je mnogo primarnih proizvodov, za katere je možna primerjava na borzah ali priznanih svetovnih tržiščih. Tako se dajo že iz samega izvoznega vzorca izvajati nekateri zaključki.

Uvozni vzorec pa nam v primeru SZ vsega tega ne zagotavlja. Predvsem je njena uvozna struktura taka, da vključuje malo primarnih proizvodov, za katere je možno najti primerjave iz statistik. Večina uvoza se nanaša na izdelke višjih stopenj predelave, stroje in opremo, kar je izrazito individualnega značaja. Poleg tega zaradi delitve dela in zaradi določene avtarkije SZ, če že uvaža, uvaža isti proizvod samo iz ene države, bodisi iz SEV ali izven njega⁵⁾. Tako tudi v primeru, ko bi imeli pod isto šifro uvoz iz dveh različnih območij, primerjava ni zanesljiva, ker gre po vsej verjetnosti za proizvod (sicer iste šifre, toda) povsem različne kvalitete.

⁴⁾ Predvsem Marer v navedenem delu ter Dubrowski, Wojcieszowski in Glikman v neposrednem razgovoru.

⁵⁾ N. pr. premog in cink, samo iz Poljske, boksit samo iz Madžarske, svinec samo iz Bolgarije, nekatere vrste strojev samo iz NDR itd

Tako lahko vse ugotovitve, ki izhajajo iz našega izvoznega vzorca, trdimo z gotovostjo; za trditve, ki izhajajo iz uvoznega vzorca, pa kljub vsem premostitvam, ki so nam pomagale k pravilnosti sklepanja in povečanju vzorca, tega ni mogoče trditi v tolikšni meri.

3. Metodologija zbiranja izvoznega in uvoznega vzorca

Vsi uporabljeni temeljni podatki so povzeti izključno iz originalnih sovjetskih uradnih statističnih virov (Vnešnjaja trgovlja). V njih je količinsko in vrednostno prikazan izvoz in uvoz z vsako državo za vse pomembnejše proizvode, vselej za razdobje dveh let. Kvocien med vrednostjo in količino nam daje povprečno letno ceno v rubljah, doseženo z vsako izmed opazovanih držav. Tako smo dobili za vsak proizvod časovno serijo cene 15 let za razdobje 1959—1973.

Ker so vse podobnosti o ceni, njeni primerljivosti ali metodološke premostitve, ki omogočajo primerljivost, razvidne iz tabel samih, omenjamo le, da je tako zbran vzorec v izvozu, ki obsega 41 proizvodov, in vzorec v uvozu, ki obsega 20 proizvodov. Izvozni vzorec predstavlja tako 35—45%⁶⁾ celotnega sovjetskega izvoza, uvozni vzorec pa 10—20% celotnega uvoza. Ker je bil cilj analize hkrati prikazati odnose cen SEV z Jugoslavijo, naj omenimo, da obsega sovjetski izvozni vzorec v SFRJ 22 proizvodov, ki predstavljajo 15—30% celotnega sovjetskega izvoza in uvozni vzorec iz SFRJ v SZ 6 proizvodov, kar pokriva 3—4% celokupnega sovjetskega uvoza.

Pri izvozu gre tako za poskus, da se prikaže gibanje cene istega artikla po možnosti na štirih območjih:

a) Intra-SEV. Ta je dobljena tako, da je izračunano (v glavnem aritmetično povprečje doseženih izvoznih cen SZ v vsako izmed članic SEV. Čeprav bi dajala tehtana sredina točnejše rezultate, je ta le izjemoma izračunana. To zaradi dejstva, ker v večini primerov niti izvozne cene niti izvozne količine tako bistveno ne odstopajo, da bi se tehtana sredina in aritmetično povprečje pomembneje razlikovali. Sam postopek pa bi terjal ogromno računskega dela.

b) Na tretjih tržiščih. Kolikor je bilo le možno na evropskih tržiščih⁷⁾, ker je tako zagotovljena tudi več ali manj enaka transportna pariteta in je primerljivost cen večja. Poleg tega gre prvenstveno za cilj, da se prikaže razlika med cenami, doseženimi na kapitalističnem trgu. Zato so oddaljena tržišča ali dežele v razvoju navedene le izjemoma, zlasti tedaj, kadar so te za določen proizvod posebej pomembne. Glede izračunavanja povprečja velja isto kot pod a).

c) V Jugoslavijo.

d) Svetovna cena. Preračunana iz uradnih statističnih virov (Monthly Bulletin of Statistics, FAO, Metal Statistics itd). najprej na enotno mersko enoto in nato po uradne tečaju v rublje. Ker se tudi te cene za isti proizvod

⁶⁾ Razpon v % nastaja zaradi različne vrednosti v uvozu ali izvozu, ki ga imajo isti artikli vsako leto.

⁷⁾ Zato uporabljamo v te namene različne termine: tretja tržišča, tržišča izven SEV, kapitalistična tržišča, zahodnoevropska tržišča.

na različnih borzah, državah ali tržiščih dokaj razlikujejo, je vselej navedena tista svetovna cena, ki po kvaliteti izdelka in po transportni pariteti zagotavlja kar največjo primerljivost. Zato je včasih izračunano tudi poprečje dveh svetovnih tržišč.

Na osnovi teh elementov je izračunano dvoje pokazateljev:

— odstopanje sovjetskih cen pri izvozu na tretja tržišča v odnosu do intra-SEV cen, izraženo v odstotku;

— odstopanje sovjetskih cen pri izvozu cen v Jugoslavijo v odnosu do intra-SEV cen.

Kot podlago (v imenovalcu) jemljemo tedaj intra-SEV ceno tako, da vselej ugotavljamo delež (odstotek) doseganja cene na drugih območjih. Svetovne cene ali cene, dosežene na tretjih tržiščih, ne jemljemo kot objektivne in primerne podlage, prvič zato, ker sta dejansko to dve različni kategoriji, in drugič zato, ker nista vselej razpoložljivi, kar bi nam vzorec dodatno zmanjšalo.

V uvozu pa so izvedene nekatere premostitve z namenom, da se poveča opazovani vzorec.

Omenili smo že, da uvaža SZ predvsem izdelke višje stopnje predelave (stroje in opremo), katerih cene so zaradi njihovega individualnega značaja težko primerljive. Tudi če se izdelek pod isto šifro pojavlja hkrati iz več dežel, gre po vsej verjetnosti za tako različne kvalitete, da cene niso primerljive. Tako je bilo potrebno na začetku široko zasnovani vzorec opustiti, ker bi bili rezultati nepravilni. Vključeni so le tisti proizvodi, kjer je ta primerljivost vsaj do neke mere verjetna.

Pri vseh ostalih proizvodih so metodološke premostitve omogočene povsod tam, kjer je razpoložljiva vsaj intra-SEV cena. Četudi ni razpoložljiva sovjetska uvozna cena, smo upoštevali za isti artikel sovjetsko izvozno ceno, ker tako obravnavamo intra-SEV ceno. Če določenega artikla SEV ni uvažal izven regije, je za primerjavo upoštevana svetovna cena. To je pravilno, ker na koncu ugotavljamo, da SEV v resnici trguje z ostalim svetom pretežno po svetovnih cenah.

Metodološko pa ni bilo mogoče izpopolniti analize pri vseh tistih artiklih, ki se pojavljajo samo v uvozu s tretjih tržišč. Sem spadajo pomembni artikli v sovjetskem uvozu, kot volna, prirodni kavčuk, bombaž, nafta in pšenica (čeprav smo tega uvedli). Ker se ti artikli sploh ne pojavljajo v sovjetskem uvozu znotraj regije, ni znana intra-SEV cena in je tudi primerljivost onemogočena. Uvozni vzorec je tako nujno ustrezno zmanjšan.

4. Cilj analize

Cilj tega dela je, da poskusimo ugotoviti tendenco menjalnih odnosov SEV v treh smereh:

- analizo menjalnih odnosov znotraj integracije,
- v odnosu na razvita kapitalistična gospodarstva,
- v odnosu do Jugoslavije.

Poudarjamo, da gre za tendenco menjalnih odnosov in ne za dejanska prelivanja, če veljajo kot bazne cene intra-SEV cene, ki imajo same zase v razdobju od 1959—1973 določeno tendenco, nas zanima:

a) kako so se v odnosu do teh cen razvijale cene na kapitalističnem trgu in

b) kako so se v odnosu do njih razvijale cene z Jugoslavijo.

Ne zanima nas tedaj v končnem rezultatu absolutni nivo posameznih kategorij cen, marveč izključno le vprašanje, ali se je ta odnos slabšal ali zboljševal. Le pri tako zastavljenem vprašanju menimo, da morajo biti naše ugotovitve ob vseh metodoloških izpopolnitvah pravilne. Prav zaradi tega, ker gre za neke vrste abstrakten odnos (odnos nivoja), je kot ponder zajet delež določenega artikla v celotnem sovjetskem izvozu (ali uvozu), in ne delež v njegovem izvozu (uvozu) na konkretno tržišče. Če bi, nasprotno, vselej upoštevali izvozne (uvozne) količine na konkretnem tržišču, po gornjem načelu ne bi bilo možno preko pondera sintetizirati artikle v grupe in na koncu v celoto. Če na koncu smatramo, da velikost vzorca zadovoljivo predstavlja celoto in da je metoda njegovega zbiranja in sintetiziranja pravilna, so lahko tudi tako dobijeni zaključki prispevek k še neobdelani materiji.

Z drugimi besedami se dajo naši cilji definirati v obliki tehle vprašanj:

Če predpostavljamo, da je ob koncu petdesetih let povprečni nivo sovjetskih cen pri izvozu na kapitalistična tržišča znašal 70% povprečnega nivoja znotraj regije, je zanimivo, kolikšen je ta odstotek leta 1973. Če povemo, da se je ta povzpел na več kot 100%, ostaja še vedno odprto vprašanje, kakšna je bila tendenca gibanja v vmesnem razdobju in zakaj.

Enako velja za uvoz. Kakšne posledice ima ugotovitev, da je SZ že v začetku analiziranega razdobja v povprečju uvažala znotraj SEV po istih cenah kot izven njega, če je v istem času na Zahod prodajala za cca 30% ceneje. Oba pokazatelja nas vodita k izračunavanju odnosov cen v menjavi — na terms of trade, ki pomeni končni cilj naše analize.

Po enakem postopku želimo ugotoviti odnose SEV z Jugoslavijo. Gre za kvantifikacijo teh odnosov, tj. za poskus spoznati, kakšno mesto zavzema SFRJ po teh kriterijih v okvirih SEV in ostalega sveta.

5. Preliminarne ugotovitve na temelju posameznih tabel

Podatki v temeljnih tabelah so sestavljeni tako, da nam ti za vsak proizvod zase dovolj zgovorno kažejo na dispariteto cen med posameznimi območji³⁾. V toliko ima takšen pristop tudi svoj praktičen pomen, ker je iz njih možno povzeti tako konkretne cene, kakor njihove tendence za dokaj širok sestav posameznih artiklov.

— Nihanja izvoznih cen znotraj SEV so mnogo manjša kakor nihanja izven področja ali s SFRJ. To je sicer popolnoma v skladu z metodo določanja pogodbenih cen znotraj SEV, toda kljub temu gibanje ni tako enakomerno,

³⁾ Prostor nam ne dopušča, da bi članku prilagali tudi vse tabele in grafikone, ki so bili v ta namen izdelani. Ker pa so sklepi iz njih zanimivi, navajamo v skrajšani obliki vse tiste povzetke, ki karakterizirajo analizo kot celoto.

- kakor bi moralo izhajati iz fiksno določenih cen za petletna razdobja. Nasploh se to gibanje ne odvija po petletnih ciklikih, marveč pri vseh artiklih od tega povsem neodvisno.
- Nivo sovjetskih izvoznih cen znotraj članstva je v splošnem višji od zunanjetrgovinskih cen izven njega. Izmed vseh 38 artiklov so praktično samo barvni metali tisti, ki so še pred koncem šestdesetih let dosegli na Zahodu sploh kdaj višje cene kakor znotraj SEV.
  - Od konca šestdesetih let dalje se ta odnos pri mnogih artiklih menja. V kolikor sovjetske izvozne cene, dosežene na Zahodu, ne presegajo onih znotraj integracije, pa se je ta razpon pri mnogih bistveno zmanjšal. Seveda so ta odstopanja po grupah proizvodov (n.pr. energetika, surovine, les itd.) različna, toda o tem kasneje.
  - Razpon med nivojem sovjetskih cen pri izvozu v kapitalistične države in znotraj SEV (v grafikonih je označen z šifriranim poljem) je prisoten pri večini artiklov. Če bi bila za izbrani vzorec vsa šifrirana polja enaka nešifriranim, bi lahko govorili o ekvivalentnosti izvoza, ki se z vidika SZ odvija s članstvom SEV oziroma z ostalim svetom. Če tega ni, je treba priznati, da je vrednost rublja v izvozu do različnih grupacij neenotna, tj. da je rubelj znotraj SEV precenjen in izven njega podcenjen.
  - Sovjetska izvozna cena pri izvozu v SFRJ je pri artiklih, ki dajejo temu izvozu največjo težo (in so v največji meri primerljivi) po tendenci vzporedna gibanju cen z razvitimi kapitalističnimi državami; po nivoju pa plačujemo mi nekoliko višje cene kakor Zahod. Ker pa hkrati kupujemo te proizvode od SZ po nižjih cenah kakor članice SEV, je s tem dejstvom možno podkrepiti tezo o polkonvertibilnosti dinarja, ki se z vidika sovjetskega izvoza v Jugoslavijo neuradno opredeljuje (črni premog, nafta, koks, manganova ruda, azbest, surovo železo, jeklo v palicah, rezan mehki les).
  - Svetovna cena je po tendenci v vseh primerih pravtako vzporedna z ceno, ki jo SZ dosega na zahodnih tržiščih (baker, aluminij, cink, svinec, premog, nafta, železova ruda, surovo železo, barvni metali, celuloza, cerealijske).

Glede nivoja ni enotnosti med gibanjem sovjetskih cen pri izvozu na zahodna tržišča in gibanjem svetovne cene. V skupini proizvodov barvnih metalov, pločevinskega jekla, sulfatne celuloze in ječmena se obe ceni praktično prepletata. Za te in slične proizvode lahko tedaj z gotovostjo trdimo, da jih SZ prodaja po svetovnih cenah. — V drugi grupi energetike in surovin (premog, nafta) so sovjetske izvozne cene izpod svetovnih. Ker vemo, da v prvi grupi SZ nastopa samo kot občasen izvoznik, in še to v manjših količinah (ker je v teh proizvodih sama deficitarna), v drugi pa je suficitarna in nastopa prav v teh proizvodih kot najbolj značilen izvoznik, je možno povzeti, da je primarna naloga izvoza izvršitev deviznega plana. Da bi se ta realiziral, se izvozni presežki (in prav tu se formirajo) prodajajo po cenah, kot se dajo v danem trenutku realizirati.

Ker smo pri izvozu SZ ugotovili, da je v preteklem 15-letnem razdobju dosegla na Zahodu mnogo nižje cene kakor znotraj SEV, bi bilo logično

pričakovati, da je SZ na Zahodu tudi kupovala ceneje. Kakšen smisel bi sicer sploh imela menjava s konvertibilnim področjem, če bi tako dvakrat prelivali vrednost: prvič z izvozom, ko bi ceneje prodajali, in drugič z uvozom, ko bi dražje kupovali kot znotraj integracije. Rezultati izbranega vzorca nas prepričujejo prav o nasprotnem.

Od 17 artiklov jih je kar 8, pri katerih so bile uvozne cene z Zahoda pretežno višje kakor znotraj SEV (valjarne, stružnice, kabli, obutev, cink, svinec, perutnina, jabolka). To navidezno nelogičnost je možno pojasniti na dva načina: pri prvih štirih artiklih gre verjetno vsaj pri delu njih za tehnične pomanjkljivosti. Možno je namreč, da je SZ uvažala z Zahoda mnogo večje in bolj komplicirane stružnice, valjarne itd. kakor znotraj SEV. Cena je tako posledica razlike v kvaliteti, in ne tržnih faktorjev. Pri drugi grupi 5 proizvodov pa je res, da SZ teh proizvodov od zunaj bodisi sploh ni kupovala ali pa le v minimalnih količinah.

6. Zaključki na temelju sintetiziranih pokazateljev

6.1. V izvozu

V tabelah T—6 do T—9 je vseh 41 izvoznih proizvodov združenih v 7 skupin tako, da predstavlja vsaka logično zaokroženo grupo. Za vsako je izračunana tehtana sredina odstopanja cen pri izvozu na tretja tržišča v odnosu na cene intra-SEV po letih. Zaradi boljše preglednosti o pomenu vsake izmed grup je naveden še ponder, tj. delež grupe v celotnem izvozu SZ, prav tako po letih.

Grafični prikaz istih tabel je razviden iz diagramov G—8 in G—9.

Glede na povprečni nivo cen celotnega asortimenta, ki ga je SEV dosegal v 15-letnem razdobju, velja naša končna ugotovitev, da znaša to odstopanje 74,5% (T—9, stolpec 42). V tem sklopu je povprečno odstopanje posameznih skupin proizvodov zelo raznoliko in znaša:

surovine	60,0%
stroji in oprema	60,2%
energetika	65,8%
kmetijski proizv.	79,6%
črna metalurgija	82,3%
proizvodi lesa	83,2%
barvni metali	104,1%

Izračunavanje 15-letnega povprečja se nam zdi smotrno zaradi tega, ker je razdobje 1959—1973 dovolj dolgo in dovolj razgibano, da nam rezultati omogočajo sugestivne zaključke. V tem razdobju zasledimo v svetu tendence, recesije in konjunktore, tako da je vendar zanimiv podatek njegovega povečanja.

T—6 Odstopanja sovjetskih cen pri izvozu na tretja tržišča v odnosu do cen znotraj SEV po skupinah proizvodov v procentu

Leto	Stroji in oprema						Energetika							
	1	2	3	4	5	6	Delež v skupnem izv. SZ (6a)	Povpre-čja 1—6	Delež v skupnem izv. SZ (7a)	7	8	9	10	Povpre-čja 7—10
1973	60,5	43,6	120,3	88,2	23,4	62,7	3,00	65,2	11,49	70,3	128,7	161,3	32,7	193,—
1972	68,6	50,3	92,3	70,8	19,3	56,2	3,45	54,5	12,16	73,9	135,2	86,7	32,7	85,4
1971	65,6	50,6	198,2	80,8	17,8	52,3	3,14	61,9	12,07	83,6	182,3	85,8	33,—	89,9
1970	49,0	39,0	97,2	84,8	16,7	54,2	2,80	49,2	10,26	55,3	160,0	72,0	35,—	74,2
1969	62,8	26,6	102,8	75,5	17,4	48,5	2,85	50,4	10,48	52,0	83,7	66,0	33,—	63,5
1968	48,0	—	175,6	85,6	20,4	41,7	2,81	53,5	10,50	55,7	84,2	67,0	34,—	65,3
1967	42,8	—	192,9	122,4	21,2	57,4	2,70	65,1	11,24	55,8	83,5	63,1	39,6	62,2
1966	34,2	69,8	251,8	74,9	19,7	53,5	3,22	63,6	11,10	56,2	80,0	55,5	34,6	57,3
1965	73,4	75,6	114,7	96,4	21,8	64,3	2,34	61,9	12,66	55,0	80,0	49,7	33,6	53,6
1964	38,0	71,3	—	23,8	—	70,9	1,49	57,0	11,57	52,0	73,6	45,7	32,4	50,3
1963	52,8	132,7	72,6	105,6	25,3	76,8	3,05	60,5	10,29	50,0	63,4	44,7	33,3	48,3
1962	55,1	—	85,0	125,9	24,9	80,—	2,14	61,7	9,28	46,6	58,0	43,8	—	46,4
1961	44,8	—	77,3	118,4	22,2	73,5	2,61	58,9	9,47	51,1	61,9	42,6	—	47,6
1960	40,2	—	117,9	96,2	23,3	70,—	2,73	57,0	8,73	45,8	65,5	46,0	—	48,5
1959	60,0	—	96,0	105,7	—	75,7	1,82	82,7	7,49	46,1	66,1	56,5	—	54,6

Vir in metoda: Vnešnjaja trgovlja SSSR 1960—1973. Delež grupe predstavlja vsoto deležev posameznih proizvodov. I = Velja ponderirano povprečje, pri čemer je ponder delež ustreznega artikla v skupnem sovjetskem izvozu.

**Odstopanja sovjetskih cen pri izvozu na tretja tržišča
v odnosu do cen znotraj SEV po skupinah proizvodov v procentu**

T-7

Leto	Surovine										Črna metalurgija									
	Žel. ruda	Mang. ruda	Krom ruda	Azbest	Apatiti koncen.	Kalij. sol.	Delež v skupnem izv. SZ	Povpre. čtel 11-16	Železo	Fero- mangan	Fero- silicij	Fero- krom	Jeklo v paličah	Jeklo v ploče- vina	Delež v skupnem izv. SZ	Povpre. čtel 17-22				
	11	12	13	14	15	16	(16a)	11-16	17	18	19	20	21	22	(22a)	17-22				
1973	60,5	62,2	64,1	68,2	78,1	98,—	4,06	69,5	102,2	107,3	115,7	112,8	143,3	132,2	3,81	122,2				
1972	62,8	72,1	95,5	59,2	72,5	91,7	4,69	70,0	70,2	109,2	122,8	106,0	102,9	84,3	4,67	85,4				
1971	71,8	66,5	108,3	78,2	72,2	93,7	4,67	77,7	96,5	130,1	139,6	103,8	105,8	90,4	5,—	98,0				
1970	55,3	56,8	61,6	62,7	71,8	73,2	4,65	60,9	123,6	84,4	118,8	94,0	123,5	104,3	5,43	114,6				
1969	48,2	57,5	55,0	57,7	72,0	71,—	4,41	55,5	82,3	100,0	91,8	81,3	84,6	93,9	5,31	88,0				
1968	53,6	67,4	51,1	51,7	76,5	74,6	4,30	64,1	66,5	96,9	93,9	80,8	78,7	73,4	5,19	73,1				
1967	47,0	101,2	58,9	44,9	75,6	83,1	4,69	57,4	69,8	93,2	96,7	85,8	79,2	82,4	5,29	77,9				
1966	43,8	100,0	51,3	48,6	76,5	97,1	4,71	56,8	64,7	80,0	100,9	75,3	—	75,—	4,71	72,1				
1965	40,0	68,0	32,9	42,1	88,6	98,6	4,98	51,9	63,7	67,0	86,9	61,7	—	76,4	4,98	71,0				
1964	33,0	91,4	27,7	37,6	82,0	94,6	5,25	42,1	52,4	51,5	77,6	—	—	79,—	5,25	68,3				
1963	23,5	31,8	28,9	42,4	84,7	93,2	5,06	36,4	50,0	72,0	77,0	—	—	64,6	5,06	60,4				
1962	41,5	41,8	42,7	38,6	83,5	97,1	4,95	49,4	53,6	—	—	—	—	65,5	4,95	61,7				
1961	44,3	48,2	29,7	55,6	82,6	—	4,94	49,7	69,3	—	—	—	—	68,7	4,94	69,0				
1960	—	73,9	44,1	63,5	91,1	—	1,86	73,1	68,8	—	—	—	—	107,5	1,86	90,1				
1959	—	78,1	62,7	77,2	100,0	—	1,74	83,1	62,5	—	—	—	—	96,2	1,74	81,6				

Vir: ibid T-6

Ī-8 Ődstopanja sovjetskih cen pri izvozu na tretja trziŝa v odnosu do cen znotraj SEV po skupinah proizvodov v procentu

Leto	Barvni metali								Proizvodi lesa							Kemija
	Baker	Cink	Svinec	Alumin.	Delez v skupnem izv. SZ (26a)	Povpre- cje 23-26	Okrogli les	Rezani les	Furnir	Sulfit. celul.	Sulfat. celul.	Papir	Delez v skupnem izv. SZ (32a)	Povpre- cje 27-32	Sinte- tični kavcuk	
1973	98,2	165,6	115,5	84,2	3,85	100,6	94,8	101,3	83,9	88,3	98,9	75,6	6,13	95,1	141,0	
1972	79,1	118,5	100,8	77,4	3,77	82,6	78,4	79,7	83,5	82,4	104,-	74,1	5,76	79,8	136,1	
1971	104,6	113,6	105,6	107,6	3,18	106,5	88,3	94,5	88,9	96,6	100,9	79,3	5,92	90,9	118,1	
1970	198,1	122,0	133,9	113,7	2,59	141,9	84,8	91,7	90,6	97,8	89,6	73,4	6,09	87,7	114,-	
1969	213,0	108,3	125,2	111,6	2,45	141,7	83,-	84,7	74,7	73,2	77,9	65,5	5,91	81,1	108,6	
1968	198,5	106,7	117,6	104,3	2,48	136,5	75,4	81,1	74,-	70,7	78,-	66,4	6,12	76,9	114,1	
1967	147,5	112,8	112,5	95,-	2,35	114,-	72,3	84,2	79,-	70,2	77,-	64,-	6,11	77,6	112,2	
1966	-	113,1	120,6	92,1	1,82	98,5	71,7	83,4	80,6	72,7	82,9	61,9	6,83	77,7	104,3	
1965	-	123,1	112,6	92,-	2,17	101,9	75,8	97,4	73,6	80,6	94,4	42,5	7,08	86,2	92,9	
1964	-	127,1	110,0	93,2	2,07	105,6	99,2	81,4	72,-	75,7	88,-	51,3	6,50	84,5	93,2	
1963	-	97,6	79,1	87,6	1,41	87,5	94,6	78,7	72,2	68,5	74,8	55,-	5,63	81,-	89,8	
1962	-	79,2	63,2	84,9	1,43	79,1	113,4	76,7	100,-	74,8	80,9	44,4	5,81	86,4	89,6	
1961	-	92,4	61,9	89,2	1,48	84,6	102,7	86,5	77,-	80,7	87,3	45,2	5,99	87,2	89,8	
1960	-	106,6	75,9	92,1	1,33	92,6	91,1	84,2	73,3	74,4	81,8	39,7	5,45	81,7	80,7	
1959	-	99,0	72,0	90,4	1,28	88,6	76,2	75,9	75,4	69,4	74,3	55,7	4,59	74,3	87,1	

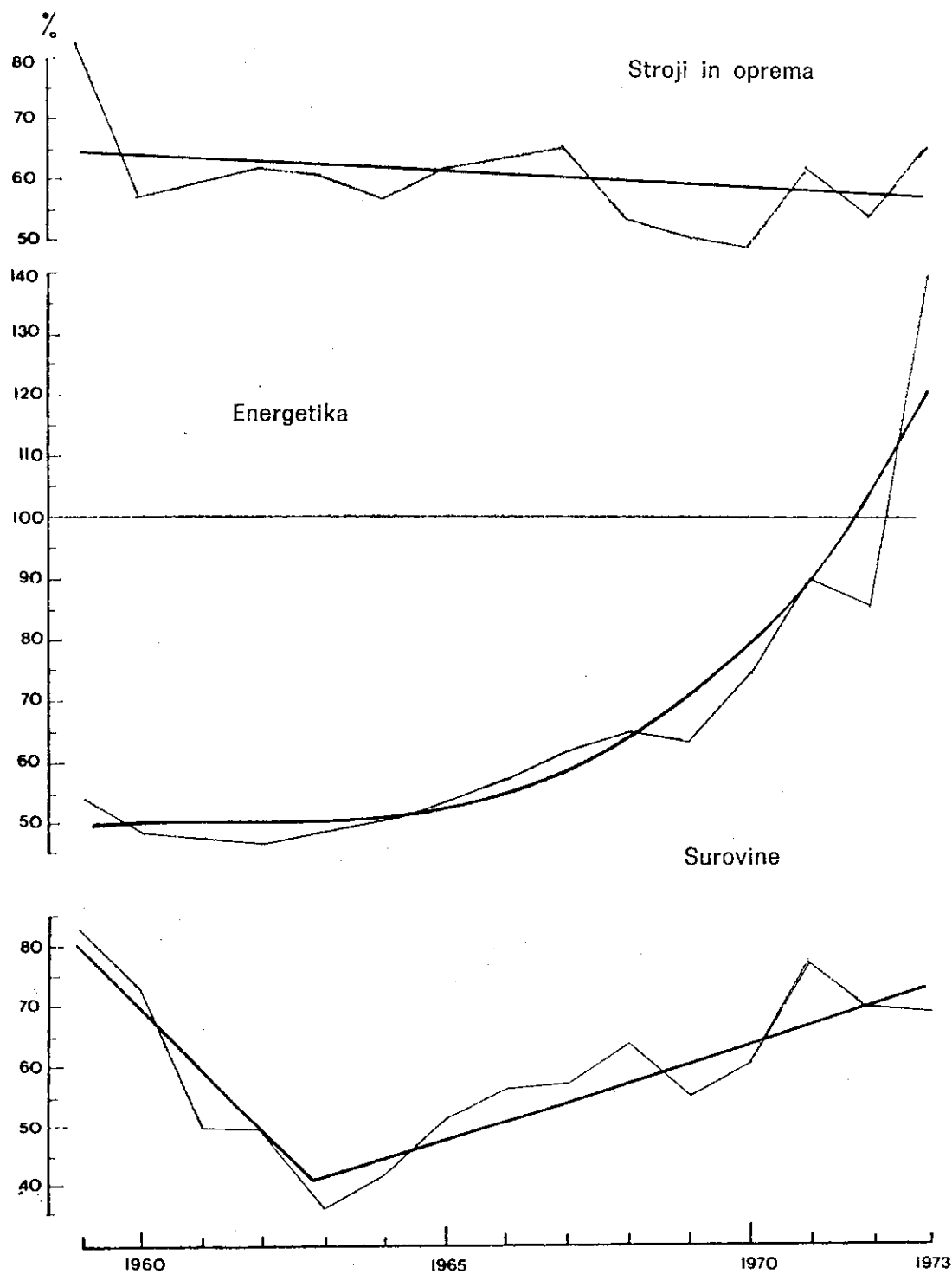
Vir: ibid T-6

T-9 Odstopanja sovjetskih cen pri izvozu na tretja tržišča
v odnosu do cen znotraj SEV po skupinah proizvodov v procentu

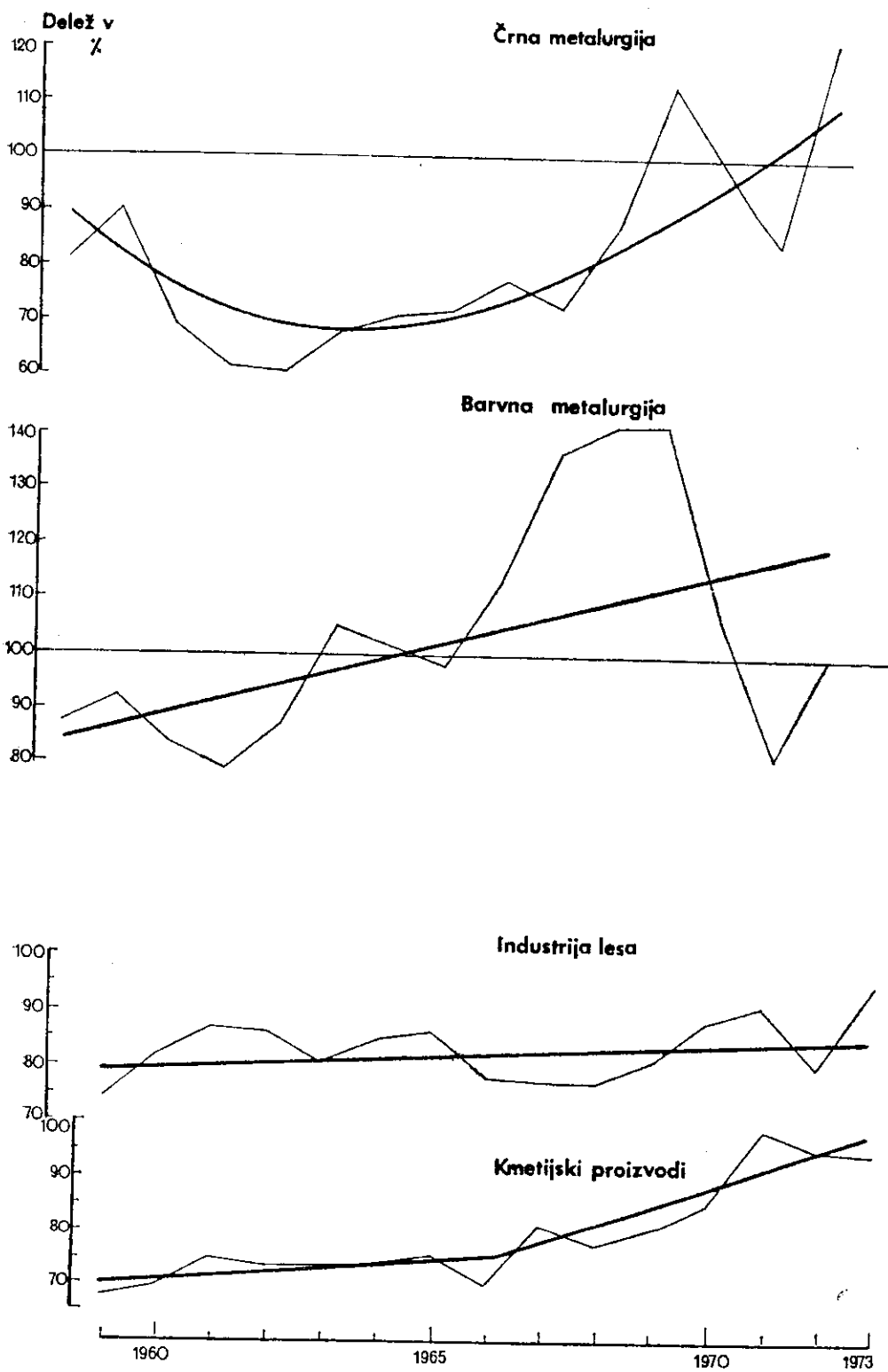
Leto	Kmetijski proizvodi										Ure	Povprečno odstopanje' cen v skupnem izvozu
	Bombaz	Pšenica	Jčmen	Rž	Maslo	Sladkor	Kast. olje	Delež v skupnem izv. SZ (40a)	Povpre cifer	34-40		
	34	35	36	37	38	39	40	(40a)	34-40	41	42 = (1-41)	
1973	85,7	—	—	—	—	—	138,9	3,55	94,6	34,—	106,8	
1972	93,0	—	—	—	—	—	102,8	4,25	94,9	30,7	80,4	
1971	86,4	—	—	—	—	95,1	130,1	3,82	98,8	24,4	89,1	
1970	86,—	80,6	58,9	64,1	97,6	81,3	105,2	7,91	85,3	22,—	84,8	
1969	83,2	87,0	53,5	73,5	90,7	76,1	64,2	9,48	80,7	23,5	75,8	
1968	82,9	86,5	78,1	95,1	95,1	46,3	55,—	9,66	77,5	25,5	74,1	
1967	80,6	84,4	80,—	109,2	109,2	45,4	77,5	11,39	81,—	28,8	73,5	
1966	70,6	61,8	—	78,8	110,—	27,3	92,8	9,15	70,8	35,0	68,7	
1965	75,3	65,—	93,8	71,9	116,5	33,1	86,5	7,94	75,5	20,—	68,1	
1964	76,4	50,1	86,7	77,2	122,2	100,8	66,9	8,20	73,7	37,5	64,9	
1963	74,4	64,—	—	88,—	117,5	—	67,—	9,83	73,7	30,3	61,2	
1962	77,6	62,3	74,8	81,2	104,1	—	81,8	11,64	73,6	36,5	64,2	
1961	80,8	67,4	67,8	74,6	95,5	—	83,6	13,51	75,1	80,—	66,7	
1960	77,7	62,8	75,9	69,—	103,7	—	—	14,—	70,6	90,2	69,6	
1959	69,3	57,8	85,6	74,7	123,—	—	—	14,33	68,—	—	69,8	

G-8

Odstopanje cen na tretjih tržiščih v odnosu na zunanje trgovinske cene znotraj SEV v Sovjetskem izvozu po posameznih grupah proizvodov

Vir: T-6 do T-9 ——— 100% = izenačenje cen intra in izven SEV

Vir: T—6 do T—9

Ugotavljamo lahko, da je SZ dosegala za vse grupe proizvodov, razen za barvne metale, ki ležijo nekje na povprečju, na Zahodu znatno nižje cene kakor v integraciji. Ker so rezultati za grupo strojev in opreme manj zanesljivi, ugotavljamo, da so prav surovine, energetika in kmetijski proizvodi tisti, pri katerih so odstopanja največja. To pa so hkrati grupe, ki imajo v celokupnem sovjetskem izvozu največji pomen. Povprečni ponder v 15-letnem razdobju, tj. povprečni delež v celotnem sovjetskem izvozu, je namreč po grupah proizvodov tale:

energetika	10,59%
kmetijski proizvodi	9,24%
proizvodi lesa	6,00%
črna metalurgija	4,62%
surovine	4,33%
stroji in oprema	2,72%
barvni metali	2,24%

Tako nam že sam statični prikaz odstopanj po grupah proizvodov kaže na nezadovoljstvo, ki ga je SZ izražala do svetovnega trga in svetovnih cen. V teoriji sprejeto načelo, da svetovna cena v socializmu ne more biti objektivno merilo vrednostnih razmerij, je v praksi korigirano tako, da so razmerja cen znotraj integracije drugače postavljena, kot veljajo ta razmerja na svetovnem trgu.

Dinamična analiza pa nam daje odgovor na vprašanje, kako so se ti odnosi cen razvijali v 15-letnem razdobju. Iz grafikonov je razvidno, da je pri šestih od sedmih skupin proizvodov prisoten trend bolj ali manj strmega naraščanja. Ker ležijo odstopanja v vseh primerih, razen pri barvnih metalih in na koncu pri energetiki in črni metalurgiji, pod 100, ugotavljamo, da se je dispariteta med sovjetskimi cenami pri izvozu na tretja tržišča v odnosu do zunanjetrgovinskih cen znotraj SEV vse bolj zmanjševala. To zmanjševanje disparitete je po skupinah proizvodov sledeče:

- pri kmetijskih proizvodih do druge polovice 60-tih let blago, nato zmer-no strmo;
- pri barvni metalurgiji so nihanja močna, toda tendenca je zmer-no strma. Od srede 50-ih let dalje so cene na tretjih tržiščih višje od intra-SEV;
- pri surovinah se dispariteta do začetka 60-ih let povečuje, nato strmo zmanjšuje;

- pri energetiki in črni metalurgiji opisuje tendenca zmanjšanja disparitete eksponencialno funkcijo, tako da so dosežene cene na Zahodu od začetka 70-ih let dalje že višje kakor intra-SEV;
- stroji in oprema ostajajo tako edina grupa, kjer se dispariteta povečuje. Ker je ta grupa, kakor že omenjeno, najmanj fungibilna, ne moremo z gotovostjo trditi, ali dosega SZ resnično za iste stroje (buldoženje, traktorje, dvigala itd.) na Zahodu vse višje cene v primerjavi z cenami znotraj članstva, ali pa je tendenca taka, ker dobavlja na Zahod vse nižjo in svojim članicam vse višjo kvaliteto.

Agregatno razmerje za celotni zbrani vzorec odnosno za vse skupine proizvodov med sovjetskimi izvoznimi cenami izven SEV iz znotraj njega je numerično prikazano v T—10 (stolpec izvoz) in grafično v G—10 (izvoz). Krivulja, ki opisuje polinomni trend tretje stopnje, nam pove, da se je dispariteta v opazovanem razdobju nekje do srede druge polovice 60-ih let zelo blago zmanjševala, od tedaj dalje pa progresivno. Tako je aritmetično povprečje (74,5), ki pove, da so bile cene na Zahodu za 25,5% nižje od notranjih v SEV, dejansko posledica dejstva, da so bile na začetku opazovanega razdobja te cene nižje za več kot 30% in da so bile v letu 1973 za 7% višje od notranjih.

Če primerjamo obliko skupnega trenda izvoza s trendi posameznih skupin, ugotavljamo posebno podobnost z grupo energetike in grupo črne metalurgije. To ni naključje, saj imata ti skupini v okviru celotnega izvoza prav poseben pomen. Zato je potrebno razlago za takšen razvoj menjalnih odnosov SZ iskati prav v njeni blagovni strukturi izvoza.

6.2. V uvozu

Poleg razlogov, ki so bili že navedeni, posameznih uvoznih artiklov nismo grupirali v skupine, prvič zaradi tega, ker je vzorec premajhen, in drugič zaradi tega, ker ni dovolj zanesljiv. Tako v grupe proizvodov razbit vzorec bi skupine preslabo karakteriziral, ki povrh ne bi dajale zanesljivih rezultatov. Zato je iz celotnega uvoznega vzorca izračunano ponderirano povprečje po letih, ki je numerično prikazano v T—10 (uvoz) in grafično v G—10 (uvoz).

Pričakovali bi, da bodo uvozne cene s tretjih tržišč nižje kakor znotraj SEV po analogiji, da so tudi izvozne cene pri izvozu na tretja tržišča nižje. Takšna logika bi sledila iz dveh razlogov: prvič, da je zahodna Evropa v povprečju produktivnejša in ima zato v povprečju nižje cene. Drugič pa bi bilo z vidika SZ le v tem primeru smotno trgovati z zahodno Evropo. Sicer bi (kot že omenjeno) dvakrat prelivali vrednost.

T—10

**Dispariteta v menjavi Sovjetske zveze s tržišči izven SEV
in znotraj njega**

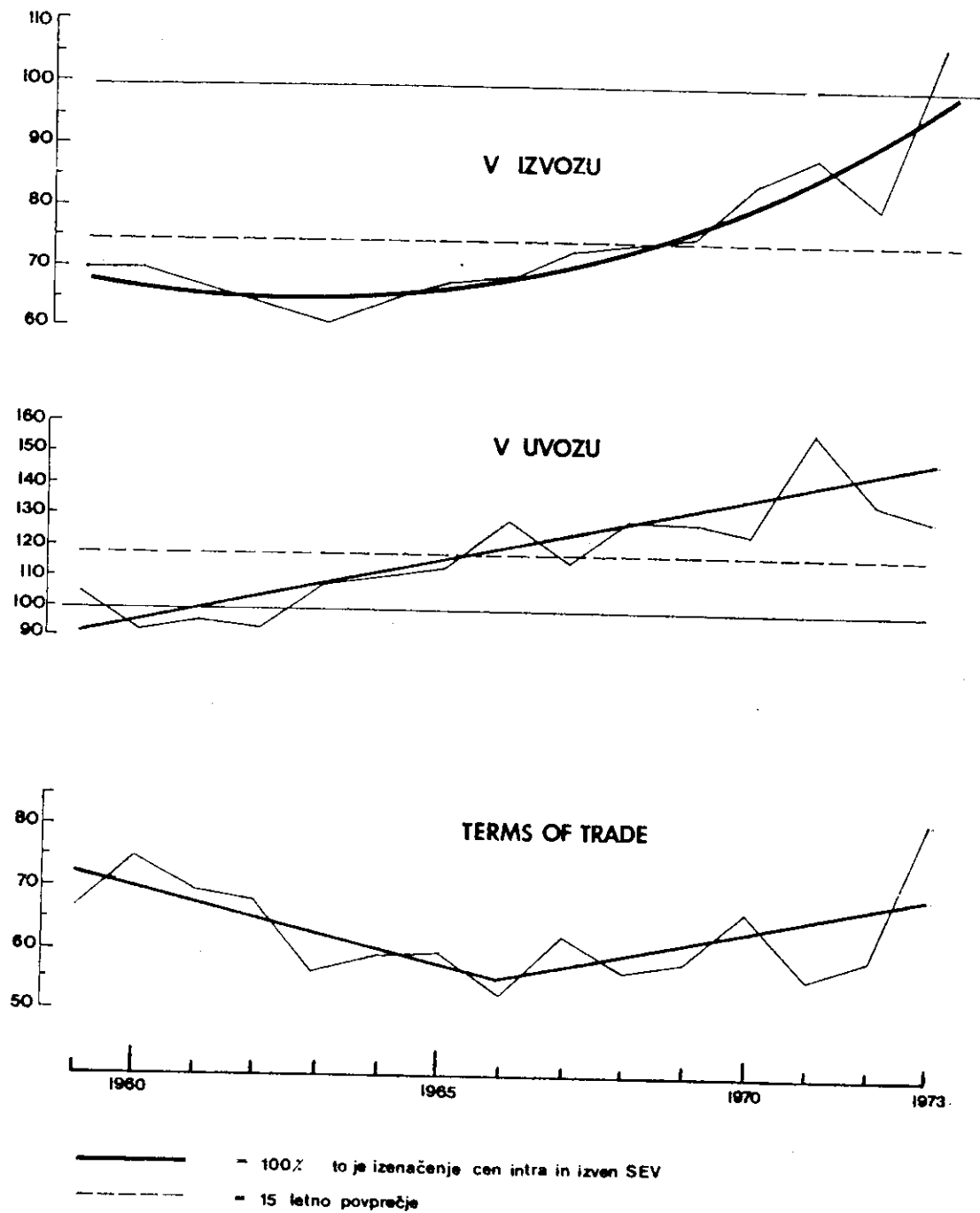
Leto	I z v o z		U v o z		Terms of trade
	Agregatni delež sovjetskih izvoznih cen v SFRJ v odnosu na cene znotraj SEV	Obseg vzorca v % skupnega izvoza SZ	Agregatni delež sovjetskih uvoznih cen iz SFRJ v odnosu na cene znotraj SEV	Obseg vzorca v % skupnega uvoza SZ	
1	2	3	4	5	=1 : 3
1973	106,8	36,15	130,9	14,71	81,6
1972	80,4	39,03	136,0	13,50	59,1
1971	89,1	38,09	159,0	13,03	56,0
1970	84,8	40,35	126,4	13,98	67,0
1969	75,8	41,43	129,1	12,48	58,7
1968	74,1	41,57	129,5	15,13	57,2
1967	73,5	44,30	116,9	17,12	62,3
1966	68,7	42,50	130,0	20,23	52,8
1965	68,1	44,14	114,4	19,73	59,5
1964	64,9	41,51	110,8	20,50	58,6
1963	61,2	40,78	108,6	16,70	56,4
1962	64,2	40,28	94,0	12,37	68,3
1961	66,7	42,88	95,8	15,41	69,6
1960	69,6	39,10	92,8	11,07	75,0
1959	69,8	35,04	104,4	10,05	66,8
1973—59 povp.	74,5	40,47	118,6	15,06	63,3

Vir: Rezultati izračunani iz Vnešnjaje trgovlje SSSR 1959—1973.

- 1 = Ponderirano povprečje odstopanja za celotni opazovani vzorec izbranih 41 izvoznih proizvodov.
- 2 = Predstavlja za vsako leto vsoto deležev vseh 41 artiklov v skupnem sovjetskem izvozu.
- 3 = Ponderirano povprečje odstopanja za celotni vzorec vseh 20 uvoznih proizvodov.
- 4 = Vsota deležev v skupnem sovjetskem uvozu za 20 artiklov.
- 5 = Odraža v tem primeru (ne)ekvivalentnost menjave, če primerjamo menjavo SZ z deželami izven SEV in znotraj njega.

G—10

Odstopanje cen v sovjetskem izvozu na tretja tržišča
v odnosu na cene znotraj SEV izraženo v %

Vir: T-10

Rezultat nam pokaže, da so bile uvozne cene v povprečju 15-letnega razdobja pri uvozu z Zahoda za 18,6% (glej T—10 — uvoz je 118,6) višje od notranjih v SEV. Tendenca gibanja tega odnosa cen je linearen trend enakomernega zmernega naraščanja (G—10 — uvoz). Iz njega je razvidno, da je SZ (samo do začetka 60-ih let kupovala z Zahoda ceneje kakor v regiji. Nato se je dispariteta povečevala tako, da je SZ po teoretičnem povprečju v 70-ih letih kupovala za 50% dražje. Praktično pa je prav z vidika SZ zanimivo najnovejše razdobje od začetka 70-ih let dalje, ko se njihove izvozne cene na Zahodu relativno povečujejo in uvozne znižujejo. To pomeni najboljšo možno kombinacijo v strukturi menjave.

6.3. Terms of trade

Če delimo povprečje odstopanj v izvozu z odstopanji v uvozu, dobimo sumarni rezultat menjave SZ s tretjimi tržišči, merjeno z vidika notranjih menjalnih odnosov regije. Rezultati (T—10 in G—10) nam kažejo na prelom terms of trade nekje sredi 60-ih let tako, da so se od konca 50-ih let do tega datuma enakomerno poslabševali in nato enakomerno izboljševali. V 15-letnem povprečju znašajo 63,3%, v letu 1973 pa 81,6%. To pomeni, da kljub izredno izboljšani konstelaciji v najnovejšem času intra-SEV menjava še vedno ni ekvivalentna menjavi z Zahodom. S tem še ni mogoče postaviti trditve, da SZ preko zunanje menjave črpa vrednost iz vzhodnoevropskih članic in jo prav tako preko menjave preliva na Zahod. Taka trditev bi bila preveč tvegana že zaradi tega, ter je uvozni vzorec premalo zanesljiv, predvsem pa zaradi tega, ker ni upoštevan ponder, preko katerega bi ugotavljali količinsko menjavo vsakega izmed artiklov z vsakim izmed območij. Zagotovo pa lahko trdimo, da se dispariteta teh neekvivalentnih odnosov od srede 60-ih let dalje progresivno zmanjšuje.

7. Mesto Jugoslavije v konstelaciji menjalnih odnosov SEV in zahodne Evrope

Tendenco menjalnih odnosov SEV z Jugoslavijo (T—11 in grafično v G—11) postane zlasti zanimiva, če jo primerjamo z vidika menjalnih odnosov, ki so se razvijali med SEV in razvitimi tržnimi gospodarstvi. Že prvi vtis, ki ga dobimo, če primerjamo G—10 in G—11, nas prepričuje o izredni podobnosti obeh grafikonov. Podrobnejša analiza pa nam pokaže, da velja podobnost glede na tendenco in razvoj menjalnih odnosov, da pa se ti odnosi SEV z Jugoslavijo odvijajo na drugačnem nivoju kakor odnosi SEV z zahodno Evropo.

Najprej nam 15-letno poprečje sovjetskih cen pri izvozu v SFRJ (86,7) pokaže, da je dosegala SZ v poprečju z nami za 13,3% nižje cene kakor znotraj regije. Ker pa je z zahodno Evropo dosegala za 25,5% nižje cene od intraregionalnih (T—10 izvoz — 74,5%), pomeni, da je naša država vključena točno nekje v sredi, če merimo z vidika Sovjetske zveze nivo pri izvozu v SEV, Jugoslavijo in zahodno Evropo. S tem, da smo mi kupovali od SZ v povprečju za 12,2% dražje kakor Zahod in hkrati za 13,3% ceneje kakor članice SEV, nam to razmerje za matematično natančnostjo opredeljuje mesto, ki ga imamo v tej konstelaciji.

Sovjetske cene pri uvozu iz Jugoslavije so za 27,7% (indeks 127,7) višje od cen znotraj SEV; njihove cene pri uvozu iz zahodne Evrope pa so za 18,6% višje od intra-SEV (indeks 118,6). Ali z drugimi besedami: Jugoslavija je izvažala Sovjetski zvezi blago po cenah, ki so v povprečju za 9,1% višje od zahodnoevropskih in za 27,7% višje od sovjetskih partnerjev v SEV. To pa ne pomeni več, da ležimo tudi z našimi izvoznimi cenami na sredi med zahodno Evropo in članicami SEV, marveč smo mi najdražji, sledi zahodna Evropa in nato članice SEV, ki so najcenejše.

Tako dobimo rezultat, da je SZ dosegala v izvozu najvišje cene znotraj članstva, nato z nami (ki so od teh za 13,3% nižje) in najnižje s zahodno Evropo (25,5%). V uvozu pa so kupovali najceneje znotraj članstva, nekoliko dražje iz zahodne Evrope (18,6%) in najdražje iz Jugoslavije (27,7%). Razmerje med izvoznimi in uvoznimi cenami s posameznimi območji nam odražajo terms of trade (G—11), ki pa so tipičen dinamičen pokazatelj razvoja menjalnih odnosov.

T—11

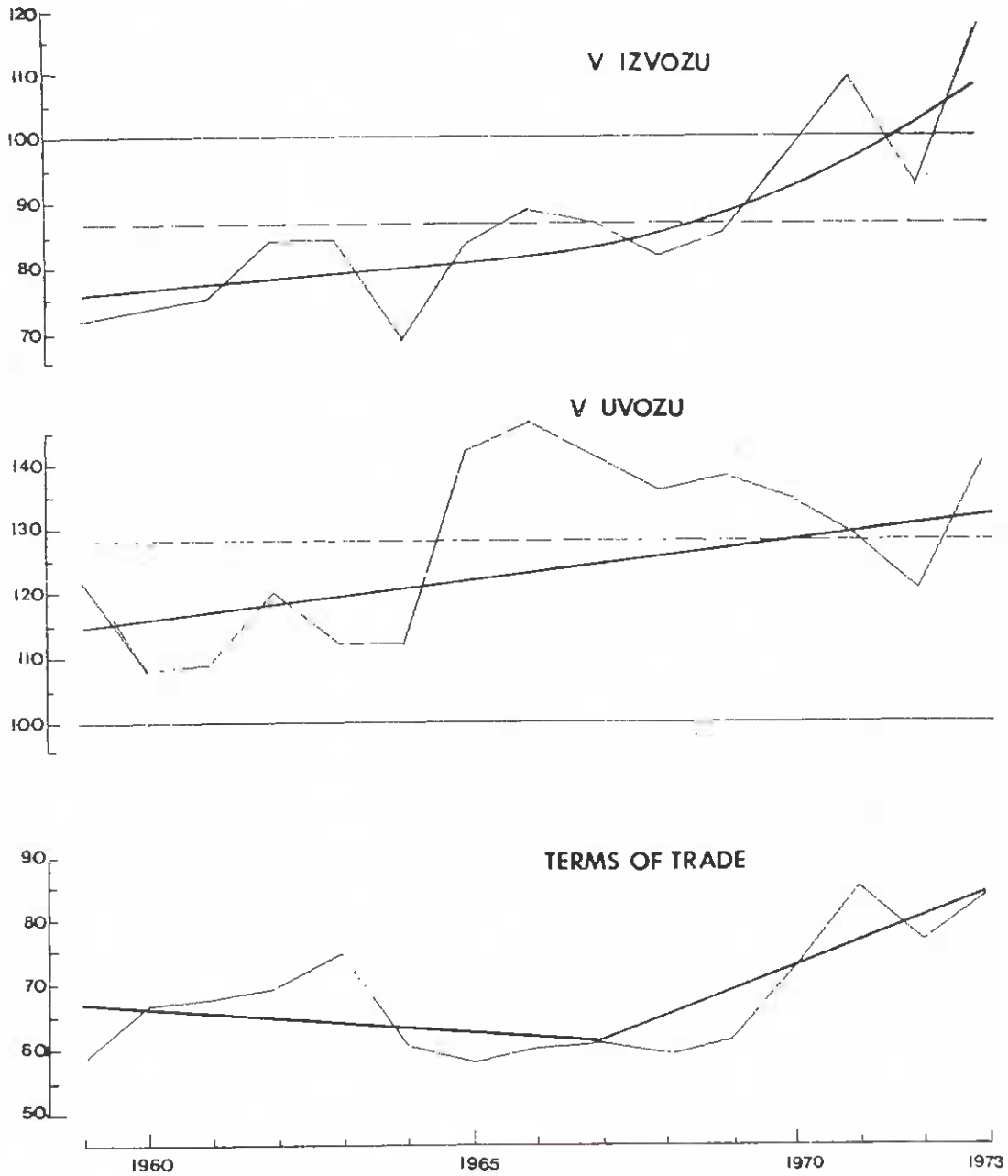
Dispariteta v menjavi Sovjetske Zveze z Jugoslavijo v odnosu na menjavo znotraj SEV

Leto	Izvoz		Uvoz		Terms of trade
	Agregatni delež sovjetskih izvoznih cen v SFRJ v odnosu na cene znotraj SEV	Obseg vzorca v % skupnega izvoza SZ	Agregatni delež sovjetskih uvoznih cen iz SFRJ v odnosu na cene znotraj SEV	Obseg vzorca v % skupnega uvoza SZ	
	1	2	3	4	5 = 1 : 3
1973	117,1	26,94	140,6	3,07	83,3
1972	93,0	29,70	121,1	3,42	76,8
1971	109,7	28,22	128,8	3,88	85,2
1970	97,6	27,44	135,2	3,90	72,2
1969	84,9	27,94	138,4	3,95	61,3
1968	81,4	28,98	136,6	4,37	59,6
1967	86,9	30,05	141,0	4,51	61,6
1966	88,6	19,56	146,1	2,70	60,6
1965	83,5	17,65	142,7	2,44	58,5
1964	68,6	17,41	112,4	2,76	61,0
1963	84,3	16,75	112,3	2,97	75,1
1962	84,1	15,40	120,3	3,14	69,9
1961	74,7	14,81	109,4	3,50	68,4
1960	73,3	9,44	108,2	3,50	67,7
1959	71,9	7,18	122,1	3,15	58,9
Povp.					
1959—73	86,7	21,16	127,7	3,40	68,0

Vir in metoda: ibid T—10

G—11

Dispariteta v menjavi Sovjetske zveze z Jugoslavijo v odnosu na menjavo znotraj SEV

Legenda: Ibid G—10

Vir: Ibid T—10

Če v kratkem komentiramo še z dinamičnega vidika vsako izmed krivulj v G—11, pridemo do naslednjih sklepov: v izvozu ugotavljamo dejansko podobnost med cenami z Jugoslavijo in med cenami z zahodno Evropo, le da se ta ves čas giblje na višjem nivoju. Tako so bile na začetku opazovanega obdobja te cene cca za 25% nižje od intra-SEV (z zahodno Evropo so bile nižje za 30%) in dosegle že v 70-ih letih raven enako intra-SEV. (Zahodna Evropa je to raven dosegla šele v letih 1972—1973; torej dve leti kasneje). Vse tja po druge polovice 60-ih let krivulja enakomerno narašča, nato pa se dviga tako, da opisuje značilen eksponencialen trend. V letu 1973 so bile sovjetske izvozne cene z Jugoslavijo 17,1% višje kakor cene intra-SEV.

V uvozu SZ iz Jugoslavije (torej v našem izvozu) je nihanje črte odstopanja zelo intenzivno, tako da v bistvu linearen trend, ki smo ga vrisali, ne odraža najboljše tendence gibanja. Morda bi celo bolj ustrezala lomljena črta z kolenom nekje sredi 60-ih let — toda za linearen trend smo se odločili, ker je vzorec majhen in je tako tveganje najmanjše. Tendenca tako dobljenega trenda pa nam pokaže, da je naklon naraščanja enak naklonu naraščanja z zahodno Evropo, čeprav smo že prej ugotovili, da se te cene gibljejo ves čas na višjem nivoju. Po teoretičnem povprečju so bile te cene na začetku opazovanega obdobja za 15% iznad intraregionalnih, do leta 1973 pa so jih presegle preko 30%. Z zahodno Evropo pa so bile dejanske cene v 1959 za 4,4% iznad intraregionalnih in v 1973 za 30,9% iznad njih.

Terms od trade, ki so se z vidika SZ razvijali z nami, so tako kot posledica podobnosti obeh omenjenih krivulj, po tendenci prav tako identični z onimi v zahodni Evropi. Čeprav je podatek aritmetične sredine 15-letnega razdobja terms of trade dokaj nezanesljiv, pa nam vendar sugestivno odraža mesto naše države v obravnavanih okvirih. S tem, da znašajo povprečni terms of trade SZ z zahodno Evropo 63,3, z Jugoslavijo pa 68,0, ugotavljamo, da ležijo naši terms of trade v povprečju za 7,4% višje od zahodne Evrope. Iz dosedanjih ugotovitev izhaja, da je to bolj posledica naših cen pri izvozu v SZ, ki znatno presegajo zahodno Evropo, kakor pa uvoznih cen, kjer plačujemo le nekoliko dražje od zahodne Evrope.

Dinamični pregled menjalnih odnosov nam kaže, da so se podobno kot z Zahodom terms of trade z Jugoslavijo z blagim naklonom slabšali tja do druge polovice 60-ih let in nato z nekoliko bolj strmim naklonom vse do konca opazovanega razdobja izboljševali. Z našega vidika to pomeni, da so se naši terms of trade s SEV izboljševali vse do začetka surovinske in energetske krize, nato pa vse do danes naglo slabšali.

Vse omenjene ugotovitve nas vodijo k spoznanju, da je z vidika SEV Jugoslavija prav tako tipičen delček razvitega zahodnega sveta, kakor bi bila verjetno vsaka kapitalistična država, s katero ima SEV pomembnejše menjalne odnose. Vsa naša dejavnost v obliku opazovalca ali sodelavca v raznih komisijah, vsa naša prizadevanja za vključevanje v njihov multilateralni plačilni sistem, tako z vidika menjalnih odnosov ničesar ne spremenijo.

A STATISTIC AND DYNAMIC ESTIMATE OF COMECON
TERMS OF TRADE 1959—1973

by

Vladimir KENDA

Summary

The article represents a somewhat modified version of the central chapter of the author's Ph. D. dissertation which deals with the post-war terms of trade relations of the comecon countries.

The trade within these countries goes along the route: The Soviet Union — European member countries. Soviet primary products (raw materials and power) are exchanged for commodities with higher degree of processing (machines and equipment). The trade relations are analysed in three respects:

- the relations of the Soviet Union to the rest of the member countries*
- the relation of the Soviet Union to the capitalist countries*
- the relation of the Soviet Union to Yugoslavia.*

The analysis follows the prices of a sample of 41 products which the Soviet Union exported (Source: Vnešnjaja trgovlja) and those of a sample of 20 products which the Soviet Union imported in three different markets within the period 1959—1973. On the basis of the trends of the import and export prices, we have worked out the terms of trade for each of the three given markets. We should stress that we were not dealing with the classical terms of trade but with terms of trade based on intra-comecon prices. Therefore, for each product we have computed the disparity (in %) between export and import prices.

Although the export sample is sufficiently representative (it covers 35—45% of overall Soviet exports), in addition to the final summary results, we have computed the trends of these disparities for individual important groups of products: raw-materials, power, non-ferrous metals, steel, equipment, agricultural products.

As concerns the trend of the foreign trade prices of the Soviet Union within the integration and outside of it, they had been deteriorating up to the mid-sixties and improving since. That development of terms of trade is a consequence of the fact that disparity in import has been increasing linearly whereas that in export has been decreasing progressively. The latter has mainly been caused by the rapid increase of prices of raw-materials and power on the world market and the stagnation of the same prices within the integration.

The development of the terms of trade of the Soviet Union and Yugoslavia shows very similar tendencies: they have been deteriorating up to the mid-sixties and improving since. Graph 11 shows linear increase of import disparities and progressive decrease of export disparities. One can con-

clude that our trade relations with the comecon countries, in spite of the bilateral relations, in spite of our endeavours to get included in the multi-lateral system of payment, have remained identical to those with the west European capitalist countries.

PREREQUISITES FOR AN EFFICIENT SUBSTITUTION FOR CRUDE OIL

THE GENERAL PROBLEM

The reserves of natural resources vital to our industrialized civilization, namely crude oil, are liable to run dry in the near future¹⁾. This holds true even if and optimum utilization of oil were to be conducted by economizing and conservation measures because the lifetime of the existing oil reserves would thus be extended by only a few years on perhaps by just a decade; the real problem, however, would not be solved. Thus, there is only one way out: oil substitution by the enforced development of alternative energy sources.

The urgency of such an undertanking may be shown by a deteriorating global economic development which presents the following problems:

- increasing imbalances of international payments by consumer countries due to rising oil prices;
- accelerated inflation in all world economies accompanied by a diminished economic growth in consumer countries;
- inefficient economic policy countermeasures to fight inflation, balance of payments deficits and unemployment.

The awareness of such problems has already induced the western consumer countries to search for solutions. Although the countries of the European Communities have not agreed on a joint energy concept as yet, initial steps towards self-sufficiency in energy supply have been taken in the form of Project Independence in the USA and the Sunshine Project in Japan. The declared aims of Project Independence were originally expected to be achieved by 1980, those of the Sunshine Project roughly by 2000²⁾.

Even if energy experts deem it quite impossible for Project Independence to be completed in such short time³⁾, the decisive question still is: how can these projects be realized at all? Or, more precisely: how can an efficient substitution for crude oil be brought about?

¹⁾ If oil production were maintained at the 1975 level, world oil reserves known to date would be depleted within 33 years.

(cf. ESSO, Oeldorado 75, Hamburg, 15. March 1976)

²⁾ Cf. New energy sources will be developed in »Sunshine Project«. The Japan Economic Journal, Tokyo, No. 571, December 4, 1973.

³⁾ Cf. Umformung des Project Independence, Petroleum Economist, London, No. 11, November 1974; and Gannon, J. P.: Energy Experts warn of costs and dangers in U.S. Independence, The Wall Street Journal, New York, No. 45, March 6, 1974.

⁴⁾ Cf. among others: OECD, Energy Prospects to 1985: An Assessment of Long-term Energy Development and Related Policies, Vol. I and II, Paris, 1974; and Mandel, H.: Im Spannungsfeld der Energiepolitik, Süddeutsche Zeitung, München, No. 104, May 6. 1974.